



## ‘İTHAL EDİLMİŞLİK’ BETİMLEMESİ KISKACINDA ÇEVİRİBİLİM VE ÖZERKLİK YANSIMASI

Sevil ÇELİK TSONEV\*

### ÖZET

Günümüzde hâlâ geçerli sayılan ve yerleşik bir alışkanlık sergileyen bazı yaklaşımlarda çeviri bilimi, diğer bilimlerin bir alt ögesi ve alt/yan/ara alan niteliğinde düşünülür. Bu düşünme eğilimiyle de dilbilim, yazınbilim, metin(dil)bilim, kültürbilim ve iletişim bilimi gibi bağlantılı bilim alanları ile bilgi *aktarımına* ve/veya *dönüştürümüne* dayanan ‘*edilgen*’ bir ilişki içinde olduğu savları ileri sürülür. Bununla beraber felsefe, psikoloji gibi alanların da çeviri bilimi ile ortak çalışmalar sürdürdüğü vurgulanır; örneğin psikolojinin araştırma yöntemlerinden daha çok sözlü çeviri bağlamında etkin olarak yararlandığı kaynaklarda yer alır. Daha geniş bir betimlemeyle anılan alanlar ve ‘çeviri bilimi’ arasında *disiplinlerarası* çalışmaların gerçekleştiği savları yerleşik bir görünüm oluşturur. Bununla birlikte bu alanlarla gerçekleştirilen çalışmaların diğer bilimlerden ‘çeviribilim’e *bilgi aktarımı, ödünçlemesi, uyarlaması gibi* düzeylerde olup olmadığı ve nedenlerinin araştırılması gereksinmesi ortaya çıkar. Çeviri biliminin ‘edilgen’lik durumunun temelleri araştırılmalı ve ilgili bilim alanlarından dolayı ya da dolaysız bir biçimde etkilenip etkilenmediği sorgulanmalıdır. ‘Çeviriye yönelik düşünme’nin başlangıç dönemlerinden itibaren ‘çeviri’nin *ne olduğu ve ne olması gerektiği* konusunda sorgulamalar ve betimler ortaya konulur. Bu doğrultuda *nasıl* bir ‘çeviri’ etkinliğinin gerçekleştiğine ilişkin çeşitli sav ve betimler yer almaktadır. Bu sav ve betimlerin olası bir çeviribilim oluşumu açısından temellerinin araştırılması, bulgulanması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** -çeviribilim, edilgenlik, ödünçleme, ithaller, disiplinlerarasılık.

### AUTONOMY REFLECTION OF TRANSLATION STUDIES WITHIN THE BOUNDS OF “IMPORTEDNESS” DESCRIPTION

#### ABSTRACT

Translation studies are regarded as a sub-element and sub/side/interim area of other sciences according to some approaches, which are currently valid and have common and established characteristics. These views claim that it has a “passive” relationship depending on information transfer and/or transformation with scientific fields related with linguistics, poetics, textlinguistics, cultural sciences, and communication science. In addition, fields like philosophy, psychology are emphasized to carry out joint studies with translation studies; for instance literature includes studies stating that research techniques in psychology are actively utilized mainly within the context of interpretation. The claims suggesting the existence of interdisciplinary studies between scientific fields noted with broader descriptions and translation studies are common, which creates the need for the determination of the level of information transfer, borrowing and adaptation from other sciences to translation studies as well as their reasons in studies in these fields. The basis of “passive” state of translation studies should be examined and it should be questioned whether it is directly or indirectly affected from relevant scientific areas. Examinations and descriptions about what ‘translation’ is and how it should be have been brought forward since the initial terms of “thinking aimed at translation”. Within this line, there are various claims and descriptions regarding how ‘translation’ activities take place. The examination, discovery and evaluation of the

\* Yrd. Doç. Dr., Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Başkanı, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Balkan Yerleşkesi, 22030 Edirne / Merkez. E-posta: [celiksevil@hotmail.com](mailto:celiksevil@hotmail.com)

sources of these claims and descriptions are significant in terms of the emergence of autonomous translation studies.

**Keywords:** translation studies, passiveness, borrowing, imports, interdisciplinary

## GİRİŞ

‘Çeviri bilimi’<sup>52</sup>, günümüzde hâlâ geçerli sayılan bazı yaklaşımlarda diğer bilimlerin bir alt ögesi ve alt araştırma alanı niteliğinde düşünülür<sup>53</sup>. Buna bağlı olarak dilbilim, yazınbilim, metindilbilim, kültürbilim ve iletişim bilimi gibi bağlantılı bilim alanlarıyla bilgi aktarımına ve/veya dönüştürümüne<sup>54</sup> dayanan “edilgen”<sup>55</sup> (İşcen, 2002, s.99; ayrıca 2008) bir ilişki içinde olduğu görülmektedir; bu anlamda Hueber’e dayanarak “edilgen bir alıcı rolü” üstlenmektedir (Hueber, 1997, s.18). “Tüm gelişme çizgileri doğrultusunda dilbilim ve onun izinde ilerleyen çeviri bilimi, diğer bilim alanlarından alınan modellerin, kuramların, yöntemlerin ve sorun çözme yaklaşımlarının edilgen bir alıcısı olarak yer alır. Bu alanlar felsefe, biyoloji, fizik, kimya, psikoloji, matematik ve biçimsel mantık olarak belirtilebilir”<sup>56</sup> (Hueber, 1997, s.20 Çev.: S.Ç.T.).

Felsefe, psikoloji gibi alanlar ‘çeviri bilimi’ ile ‘ortak’ çalışmalar sürdürmektedir; örneğin psikolojinin araştırma yöntemlerinden sözlü çeviri bağlamında etkin olarak yararlanılmaktadır. Daha doğrusu bu alanlar ve ‘çeviri bilimi’ arasında disiplinlerarası çalışmalar gerçekleşir. Bu alanlarla yapılan çalışmalar daha çok diğer bilimlerden ‘çeviri bilimi’ne *bilgi aktarımı* düzeyinde değerlendirilebilir. ‘Çeviri bilimi’nin ‘edilgen’lik durumuna bakıldığında yukarıda anılan bilim alanlarından dolayı bir biçimde etkilendiği görülür. ‘Çeviriye yönelik düşünme’ başlangıç dönemlerinden itibaren felsefenin soru sorarak olguları ve olayları anlama yönelimini takip ederek ‘çeviri’nin *ne olduğu* ve *ne olması* gerektiği konusunda; buna bağlı olarak *nasıl* bir ‘çeviri’ etkinliğinin gerçekleştiğine ilişkin çeşitli sav ve betimler yer almaktadır.

## 1. DİĞER BİLİMLERLE ETKİLE(N/Ş)İM İÇİNDEKİ ‘ÇEVİRİ BİLİMİ’

Söz konusu *etkile(n/ş)me*<sup>57</sup> günümüzde izlerini sürdürmekte ve yorum bilimsel bir anlayış düzleminde ‘çeviri bilimi’ içinde etkin kılınmaktadır<sup>58</sup>. Yorum bilimsel yaklaşımlar, ‘çeviri bilimi’ içinde yerleştirilmeye çalışılarak ‘çeviri gerçekliğinin’ de bu arayışlar doğrultusunda *betimlenme* ve *araçsallaştırılma* çabası ile karşı karşıya kaldığı ortadır. Bu düşüncelerle

<sup>52</sup> Bu araştırma metninde kullanılan tek tırnak (‘...’) imleri genellikle kavrama dikkat çekmek ve kavramı belirginleştirmek için tercih edilmiştir. *İtalik yazım* ise önerilen ya da betimlenmeye çalışılan içeriklere yönelik kullanılmıştır. Buna ek olarak ‘çeviri bilimi’ ve ‘çeviribilim’ ayrıştırması ise tartışma içindeki düşünceleri yalınlaştırmak ve yargıları belirgin kılmak için yapılmıştır. Bu kullanım olgunlaşmakta olduğu düşünülen özerk bir bilim alanının eski ve yerleşik olduğu düşünülen bir adlandırma ile betimlemek ayrıştırıcı olmayacağı düşüncesiyle var olanı yabancılaştırarak tartışmanın bu yönüne dikkat çekilmek istenmiştir.

<sup>53</sup> Bu bağlamda Wilss (1977); Neubert (1968); Kade (1963); Jäger (1975) künyeli çalışmalar anılabilir.

<sup>54</sup> Schaffner’in (2000), “metindilbilimsel içeriklerin devralınması ve geliştirilmesi...” başlıklı değerlendirmesi, aslında kendi başına yorumlandığında söz konusu durum saptanabilir.

<sup>55</sup> “Nesne-tanımsal bir sıkıntıdan kaynaklanan bu bilim-kuramsal gerçekliğin, diğer (çeviri bilimine yakın ve akraba) bilimlerde bu denli yoğun ve etkin olmaması, çeviri odaklı düşünmenin bu bağlamda daha çok edilgen bir duruma düştüğü izlenimini de beraberinde doğurmaktadır” (İşcen, 2002, s. 99).

<sup>56</sup> Çalışmada yabancı dildeki alıntılar Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır [Çev.: S.Ç.T.].

<sup>57</sup> Burada durumu daha da belirginleştirmek amacıyla bu sözcük oyunu tercih edilmiştir. ‘Çeviri bilimi’nin diğer bilimlerle ilişkilenişi çoğu zaman tek yönlü olmuştur. Diğer bilimleri etkileme niteliği ise daha çok çeviri tarihi açısından önem arz edebilir.

<sup>58</sup> Bu bağlamda Stolze’nin (2003) görüşlerini karşılaştırınız.

birlikte felsefenin ‘çeviri bilimi’ne daha çok bir *araştırma düzeneği* oluşturma zemini hazırladığı ve bu doğrultuda katkı sunduğu belirtilebilir.

‘Çeviri bilimi’nin 90’lı yıllardan başlayarak, psikoloji alanı ile ilişkilendirildiği gözlemlenir. O dönemdeki araştırmaların ilgisi tamamen ‘çeviri’yi gerçekleştiren *etmene*; diyesi *çevirmene* yönelerek ‘çeviri’nin çevirmen tarafından hangi *davranış durumu* ve *ruhsal durum* içinde ortaya konulduğu yönde bir bulgular ve betimleme özelliği kazanmaktadır<sup>59</sup>.

Bilimsellik yolunda ilerleme döneminde ‘çeviri bilimi’, öncelikle dilbilimin bir alt alanı olarak bir araştırma açılımı biçiminde ortaya konulmaktadır<sup>60</sup>. Bu saptamayı yapmakla birlikte özellikle şu durum belirginleştirilmelidir: Dilbilim kendi araştırma düzeneğini olgunlaştırma aşamasında biçimsel matematiksel mantıktan, gerek *araştırma düzeneği* açısından gerekse de *kavramsal araç betimleri* açısından yararlanmaktadır; dilbilim kavram örgüsü ve oluşturduğu yönetsel modelleri bağlamında biçimsel mantığın *bağıntılarını* devralmaktadır (Hueber, 1997, s. 20). Dilbilimin bir alt araştırma alanı olarak gelişen ‘çeviri bilimi’ ise dilbilimin ilişkilenişlerinden *etkilenerek* gelişmeleri kendi alanı içine doğal olarak taşımış ve kullanmıştır; diyesi ‘çeviri bilimi’, dilbilim üzerinden biçimsel matematiğin *düzeneklerini* ve düzenek oluşturucu *örgüsünü* devralmıştır. Söz konusu *devralış* biçimi, ‘çeviri bilimi’ içinde *özensiz* olarak tanımlanabileceği gibi aynı zamanda da alana *yabancı* kalmış bir ‘ithal’<sup>61</sup> edilmişlik özelliği göstermektedir.

‘Çeviri bilimi’nin üstlendiği bu ‘edilgen’ rolün söz konusu alanın birçok yönünün ve etmenlerinin tartışılmasına yol açtığı söylenebilir: Bunlardan en önemlisi de ‘Çeviri bilimi’nin kendi özü ile olan ilintisinin sorgulanır duruma gelmesidir. Bu durum, ‘çeviri bilimi’nin *özsellığının* olgusal olarak açıklanması ve değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır; bu yüzden ‘çeviri olgusu’ bir açılım olarak tanımlanabilir<sup>62</sup>. Bu nedenle, her bilimin eylemekle yükümlü olduğu gibi ‘çeviri bilimi’nin de kendi özünden; diyesi ‘çeviri olgusu’ndan yola çıkılması gerektiği yönelimleri belirginleşmiştir. Bu yönelimlerle birlikte söz konusu alanın ‘araştırma nesnesi’nin ve ‘kuramsal çerçevesi’nin ne olduğu da çeviribilimsel tartışmalarda giderek ivme kazanmıştır<sup>63</sup>.

‘Çeviri bilimi’nin diğer bilimler arasındaki yerinin ve bilimsel konumlandırmasının, kendi alansal gerçekliği *içinden* ya da *dışından* bir düşünsel devinimle belirginleştirilmesi yönündeki girişimler, alanın *olası* ‘özerk’ bir nitelik kazanması açısından da bir gereksinmeyi ortaya koyar. Oysa bu durumun söz konusu alanın *içinde* değil de daha çok *dışında* kalan

<sup>59</sup>Örneğin Krings’in(1986) çalışmasının başlığı- “Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht? Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern” [Çevirmenlerin Kafalarında Neler Oluyor?] yönündeki araştırma yönelimi. Batıdaki bilim dünyasında yeni yerleşen ‘bilibilim’ (Kognitionswissenschaft) de bu bağlamda etkinleşmektedir; daha doğrusu ‘çeviri bilimi’ içinde etkinleştirilmektedir. Hönig’in (1995) çalışmaları örnek gösterilebilir.

<sup>60</sup> Bu durumu birçok dilbilim ve dilbilime giriş niteliğindeki kaynaklarda saptamak olanaklıdır.

<sup>61</sup> Bu kavramla çeviribilimin ilişki betimlemesi Zybatow tarafından yapılmıştır (Zybatow, 2004, ss. 139-140).

<sup>62</sup> Burada ‘bilim’ kavramını sorgulamak bir yükümlülüktür. Bilim kavramı Afşar TİMÜÇİN’e göre, “[o]lguların yasalarına ulaşmak için konulmuş bir düzenli bilgiler ve yöntemler toplamı” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın devamında her bilimin “bir olgular araştırması” olduğu ve “bir konu ve bütünüyle bu konuya uyarlı araştırma yöntemlerinden” oluştuğu vurgulanmaktadır (Timuçin, 2004, ss. 72-73)

<sup>63</sup> Bu konu bağlamında ‘araştırma nesnesi’ arayışları ve bu arayışın kendisi de konulaştırılmıştır; örneğin Stolze “Suche nach dem Forschungsgegenstand” (2003, s. 28) başlığı altında bu arayışı ortaya koymaktadır. Bu düşünceler bağlamında İşcen’in (2002) “Çevrim Kuramı” ve (2008) “Transformation und übersetzungswissenschaftliche Forschung. Zu den Grundproblemen der Übersetzungswissenschaft.” başlıklı çalışmaları burada konulaştırılabilir.

*diğer bilimler* tarafından belirlendiği varsayımları giderek somutlaşmaktadır. Zybatow'un aşağıda anılan 'ithal' savlaması da bu bağlamda oldukça katkı sağlayıcı olarak değerlendirilebilir: Ona göre "Elbette ki çeviri bilimi kişileri, kendilerine uygun olan disiplinlerarası modelleri kullanmakta serbesttirler; ancak bu durum ithal edilen modellerin ve yöntemlerin tamamen doğru olduklarını kanıtlamaz. Modelleştirmede söz konusu yaklaşımın araştırma nesnesi alanına uygun olmasına dikkat edilmelidir" (Zybatow, 2004, ss. 139-140 *Çev.: S.Ç.T.*) şeklinde özetlenmektedir.

'Çeviri bilimi'nin *olası* 'özerk bir bilim alanı niteliğini' kazanması için *araştırma nesnesini, kavram örgüsünü, yöntemlerini ve çıkarımlarını* çeviribilimsel çerçeveden tanımlaması ve betimlemesi gereksinmesi kesinleşerek ortaya çıkar bu ifadeyle. Belirginleşen bu gereksinme doğrultusunda *olası* 'özerk' bir 'çeviribilim'in, öncelikle kendi bakış açısından diğer bilimler arasındaki yerini ve bu bilimlerle olan ilişkilerini belirlemesi ve ayrıntılı olarak tanımlaması önemli bir gelişme olacaktır. Kalverkämper'in (1999) belirttiği gibi bu gereksinim, düşün bilimleri, toplum bilimleri ve kültür bilimlerinin ki özerk bilimsel gelişmenin henüz tamamlanmadığı süreçte; yani günümüzde yerine getirmesi gereken görevlerindedir. Bu yükümlülüğü Kalverkämper şu şekilde dile getirir: "[Onlar] (düşün bilimleri, toplum bilimleri ve kültür bilimleri) belirgin ilişkilerle konumlandırma ve sınırlandırma işini yapmakla yükümlüdür. İşte bu, bilim dizgesi içinde konumlandırmanın ön başarımları olarak bilim kuramı açısından tanımlanır. Bu konumlandırma alanın, disiplinin ya da çalışma alanının belirginleştirilmesi ve profilinin oluşturulması için gereklidir" (Kalverkämper, 1999, s. 55 *Çev.: S.Ç.T.*).

Kalverkämper'in düşünceleri 'çeviri bilimi' bağlamında Hueber tarafından da dile getirilir. Hueber'e göre, 'çeviri bilimi'nin bir disiplin olma yönündeki arayışı hâlâ sürmektedir. 'Çeviri bilimi' bugün daha kendi *kimliğini* tanımlama gereksinimi duymaktadır: "Çeviri bilimi hâlâ, hatta bugün öncesinden daha da çok, kimliğini, ürün ve süreci, yazın dili ile günlük dili, konuşmayı ve yazıyı, yazar, işveren ve alımlayıcıyı, insan ve makineyi kapsayan ve aynı zamanda savlarının da sağlamlık, tutarlılık ve formüle edilebilirlik içinde eski sorunları çözebilen ve yeni gelişmelere açık olan kendi, özerk ve bütünleştirici kuramını arayan bir bilimdir" (Hueber, 1997, s. 31 *Çev.: S.Ç.T.*).

Bu düşüncelere ek olarak İşcen de şu şekilde vurgu yapmaktadır: "Çeviri bilimi sorunsalını aramaktadır; onun esas sorunsalı da budur. Bu durum, tamamen bilim-kuramsal, diyesi öz yansımali ve anlamayı çabalayan bir etkinliğin kendisine yansıyan bir araç niteliğinde bir sorundur" (İşcen, 2005, ss. 51-66 *Çev.: S.Ç.T.*). Söz konusu kimlik arayışıyla birlikte bu bilimin, öz tanımı doğrultusunda bilimsel konumlandırılması yönündeki gereksinme de giderek önem kazanmıştır. Bu gereksinmeyi biraz daha belirgin kılmak amacıyla, Kalverkämper, 'çeviri bilimi'nin bir disiplin olarak konumlandırılması konusuna ilişkin şunu söyler: "Nasıl ki dilbilim, ses bilgisi, sesbilim, biçimbilim, sözcük bilgisi, sözlük bilgisi, sözdizim, metindilbilim v.d. gibi çeşitli alt alanların ilişki ortaklığından oluşabiliyorsa çeviri bilimi de, altı disiplinden (ya da bilimsel alandan) meydana gelen ve uyumlu bir bütünde birleşen özerk bir disiplindir. Bu yolla kendine özgü sorular, amaçlar, problem çözümleri, çalışma biçimleri, yöntemler, bilimsel bulgular ve sonuçlar ortaya koyabilen bir bilimdir" (Kalverkämper, 1999, s. 70 *Çev.: S.Ç.T.*)<sup>64</sup>.

<sup>64</sup> Buradaki alıntıda, aslında bir savlama hatası, diyesi 'çeviri bilimi' yayınlarında artık kanıksadığımız bir durum, söz konusudur; öyle ki diğer disiplinlerden (altı adet) –uyumlu bir bütün de olsa savlamaya göre- ibaret olarak tanımlanıyor. Başka disiplinlerin uyumlu bütününden ibaret bir alan, diyesi bir disiplin-(ler) altı/(arası) alan.

Yukarıda betimlenen durum, gerek kavram kullanımını, gerek çeviri bilimi alanının dizgeselleştirilmesi ve diğer bilimler arasında *olası* ‘özerk’ bir yer edinebilmesi bağlamında gözlemlenebilir. Diğer bilim alanları arasında ‘çeviri bilimi’nin; başka bir deyimle bilim dizgesi içindeki yerinin belirlenmesine dönük çabaları, beraberinde günümüz bilimsellik anlayışı içinde bir tür *ilişki* olarak değerlendirilebilen ‘disiplinlerarası’ bir *alış veriş* niteliğinin varlığının sorgulanmasını zorunlu kılmıştır. Buna bağlı olarak *olası* bir ‘çeviribilim’in anılan özerklik arayışı ‘disiplinlerarası’ bir ‘ilişkiyi’ ve/veya bir ‘sorunu’ ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ‘disiplinlerarasılık’ ‘çeviribilim’ açısından ele alındığında bir sorun olarak mı, yoksa doğal bir ilişki olarak mı tanımlanmalıdır?

## 2. İTHAL EDİLMİŞLİK BETİMLEMESİNİN ‘ÇEVİRİ BİLİMİ’NİN KONUMLANDIRILMASINA VE GELİŞMESİNE ETKİSİ

Burada Sürdürülen tartışmanın içerdiği ‘bilim<sup>65</sup>’ ve ‘bilimsellik’ kavramlarının tanımlanması konunun anlaşılabilirlik düzeyine katkı sağlayacaktır. ‘Çeviri bilimi’ çeviribilimsel literatürde genel bir bilimsel anlayış çerçevesinden bakılarak ‘rasyonel bilimsellik ölçütleri<sup>66</sup>’ açısından ele alınmış ve değerlendirilmiştir (örneğin Stolze, 1994, s. 43). Rasyonel bilim ölçütleri bağlamında ele alındığında ise her bilim alanı gibi ‘çeviri bilimi’nin de bir ‘araştırma nesnesine’ ve buna bağlı olarak bir kavram örgüsüne gereksinmesi olduğu beklenir. İlgili alanın, betimlemeye çalıştığı nesneye yaklaşma yöntem(ler)i geliştirebilmesi ve tüm bunların bir değerlendirmesini yapması ve bunların sonucu olarak da bilimsel bir çıkarım yapması önemli bir gereksinme olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Olası* özerk bir ‘çeviribilim’in yapılanmasının temellendirilmesi bağlamında araştırma nesnesi ve yöntemlerini sorgulamayı amaçlayan bir yönelimin, genel bilim-kuramsal bir bakış açısından yola çıkması gerektiği açıktır. Bu bakımdan bilim-kuramsal düzeyde başlıca şu ilke geçerlidir: Her bilim alanı öncelikle bir araştırma nesnesini ve ona yaklaşma yöntemlerini betimleme ve tanımlama ve buradan da yola çıkarak bir çıkarım yapma yetkinliğine sahip olmalıdır (İşcen, 2002, s. 43). Bu bağlamda ‘çeviri bilimi’nin ‘araştırma nesnesi’ konusuna yönelik yerleşik yaklaşımlarına bakıldığında; söz konusu bilimin çeşitli yaklaşımlarda farklı tanımlandığı ve açıklandığı görünür. İlgili tanımlamalarda ‘araştırma nesnesi’ni tanımlayabilmek amacıyla genellikle ‘çeviri’nin *ne olduğu* ya da *ne olabileceği* yönünde betimlemeler yapıldığı görülür (İşcen, 2005, ss. 51-66). İşcen, ‘çeviri bilimi’nin bu tür bir yönelim ve alışkanlık geliştirmesinin adımlarını somutlaştırmaya çalışır; bu bağlamda üç adımlı bir araştırma düzeneği tanımlaması ortaya koyar ve söz konusu alan açısından bu durumu şu şekilde değerlendirir:

“Günümüz çeviri araştırmaları büyük ölçüde üç adımda şu şekilde temellendirilir:

1. Adım: Çeviri nedir?

2. Adım: Farklı yapılanmış disiplinlerarası yönelimin de gözetilerek çevirinin ne olduğunun gerekçelendirilmesi

<sup>65</sup> Bu bağlamda “en genel anlamında bilim belli alanda ya da belli bir konuda ortaya konulmuş dizgesel bilgiler toplamıdır” (Timuçin, 2004, s.72).

<sup>66</sup> Koschmieder rasyonel bilimsel ölçütleri “bilimsel yöntemin belirleyeni” [Kennzeichen der wissenschaftlichen Methode] olarak değerlendirmiş ve nesnelleştirilebilirlik, yöntemsel sağlamlık, formüle edilebilirlik, öznelerarasılık, doğrulanabilirlik gibi ölçütlerle açıklamaya çalışır (alıntılayan Stolze, 1994, s.43).



3. Adım: Çevirinin tanımlanma aşamalarını yapılandırılmış veya gerçekleşmiş bir çeviri durumu örneğinde gerekçelendirme” (İşcen, 2005, ss. 51-66 Çev.: S.Ç.T. ).

‘Çeviri bilimi’nde yerleşik bir eğilim olarak görülen ‘çeviri’nin ne olduğu yönündeki betimlemeler ve açıklamalar yapma tutumu şu şekilde örneklendirilebilir: Konuya açıklık getirmesi amacıyla genel olarak dil içi ve dillerarası iletişimin gerçekleştirilmesi için, “çeviri etkinliği” (Übersetzungsakt= çeviri gerçekleştirimi/eylemi), bir araç olarak tanımlanmaktadır. Bu eğilime ‘çeviri bilimi’nin bilim öncesi dönemlerinde olduğu gibi (Schleiermacher (1813) “aracılık yapma” – “Vermittlung” betimlemesi) bilim haline geldiği dönemlerinde de rastlanılmaktadır. Örneğin ‘çeviri’, iletişimsel bir araç olduğu gibi bir süreç (Wilss, 1977 - Transferprozess; Reiß, 1971/1976 –‘çeviri bilimi’nin nesnesinin ‘çeviri süreci’ olduğu yönündeki açıklamaları) ya da bir etkinlik, bir aktarım, hatta “kültürel bir aktarım” (Vermeer, 1984, ss. 1-2) olarak da tanımlanmaktadır.

Çeviri, Schleiermacher için ‘aracı rolü’ ile (buna ‘Vermittlung’ demiştir; - Störig, 1963, s. 38), gerek farklı diller arasında, gerekse de aynı dil içinde var olan birey, yöre ve küme dilleri arasında da etkili bir işlev taşır. Buna ek olarak aynı dilin tarihsel farklı kullanımları arasında da anlamayı ve açıklamayı sağlayabilecek bir aracı görevi üstlenebilir. Böyle bir aracılık görevi taşıyan çeviri etkinliği, olası bir ‘çeviribilim’in edimsel sınırları içinde kalır<sup>67</sup>. Günümüz ‘çeviri bilimi’ çalışmalarında da bu tür betimlemelerin yer aldığı, hatta ‘çeviri’nin çeşitli *benzetmeler* aracılığıyla betimlenmeye çalışıldığı görülür: örneğin “yaratıcı yazma”; “köprü kurma”, “bağlantı köprüsü”, “dilmaç”, “talihsiz yazarlık” (Stolze, 2003, s. 10 Çev.: S.Ç.T.). Olası bir ‘çeviribilim’i, bilim kuramsal temellere oturabilecek alan ise, daha çok kuramsal gelişme ereğini içselleştiren ‘çeviribilim’ içindeki çalışma alanlarıdır.

### 3. KURAM BETİMLEMELERİ İLİŞKİSKİSİ VE ÇELİSKİSİ İÇİNDE ‘ÇEVİRİ BİLİMİ’

Kuramsal çalışmalar denince, ağırlık noktaları kılğı/uygulama/edim<sup>68</sup> ile *sınırlandırılmış* olmayan<sup>69</sup>; uygulamanın özel *deneyimlerinin* üstünde düşünülecek modellere dönüştürülmüş olan bilimsel yaklaşımlar ve çalışmalar anlaşılmaktadır (İşcen, 2002). ‘Kuramsal oluşum’ betimlemesinden kuramsallık yönünde bir gelişme anlatılmak istenmektedir. Burada söz konusu gelişmeye tarihsel bir temel ve kavramsal içeriklendirme oluşturabilmesi amacıyla ‘kuram’ kavramı konulaştırılmıştır.

Homberger’e göre kuram, “... [B]ilimsel olarak temellendirilen önermelerin ve açıklamaların dizgesel bir gösterimi” (2000, s. 579) olarak tanımlanmaktadır. Kuramı, kuram yapan özelliklere ilişkin düşünme “*kuram-kuramsal*” (“*Kuram nedir?*” sorusu denklemindeki tanım ve betimler) ya da “*alan kuramsal*” (“*Belirli bir bilimsel disiplin içinde kuram nasıl ortaya konulmuştur?*” şeklindeki yaklaşımdan yola çıkılarak ulaşılan önerme ve tanımlar) olarak

<sup>67</sup> İşcen ‘uygulama’ ile ‘edim’ arasında bir ayrıma gereksinim duymuştur. Nitekim kendisinin dizgesel bir ayrım olarak ortaya koyduğu iki evre ‘çeviri bilimi’nin edimsel boyutu içinde yer alır. Bunlar ‘çeviri-yöntemsel evre’ ve ‘çeviri-eleştirel evre’dir (İşcen, 2002).

<sup>68</sup> Burada kullanılan kavramlar çoğu zaman eşanlamli olarak kullanılır. Fakat ayrıştırılarak kullanıldığına da rastlanılmaktadır (İşcen, 2002).

<sup>69</sup> Kuram öncelikle “[u]ygulamaya karşıt olarak ussal ve bütünsel bakış açısı” olarak tanımlanır. Timuçin söz konusu kavramın tanımını şu şekilde belirtmektedir: “Tek tek şeylere yönelik ayrıntılı ya da ayrıştırıcı bakış biçimine karşıt olarak bütüncü ya da birleştirici bakış biçimi. Uygulamada bir sonucu elde etmek için yol gösterici olarak konulan ve özellikle yöntemin kurallarını içeren bütünsel bilgi ya da tasarım” (Timuçin, 2004, s. 336).

açıklanabilir<sup>70</sup>. Homberger düşüncelerini derinleştirerek ilkesel olarak matematikleştirilebilir kuram oluşumlarının, düşün bilimleri alanında da vazgeçilmez olduğunu belirtir (Homberger, 2000, s. 579).

Burada betimlendiği şekliyle ortaya konan bir ‘kuram’ yorumunun, ‘çeviribilim’ tartışmaları düzleminde de kendine bir yer bulmuş olduğunu görmekteyiz: Karşımıza çıkan kuram oluşumlarında matematikleştirilebilir bir nitelik gözlemlenmektedir. Burada vurgulanan nitelik bağlamında kısaltılmış ve özleştirilmeye çalışılmış işaretler ve formülleştirmeler oluşturulmuştur<sup>71</sup>. Farklı alanlarda; diyesi diğer *uzak* ya da *yakın* bilim alanlarında oluşturulan *araçlar* disiplinlerarası bir *etki* ile diğer bilimlerden ‘çeviri bilimi’ içine alınmış ve alanın gereksinimlerine çok fazla dikkat edilmeksizin uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu alışkanlık durumu ‘çeviri bilimi’ nin diğer bilimlerin -özellikle de dilbilimin- etki etme izlerinin giderek alan içinde belirginleşmesine yol açmaktadır. Bu tür bir belirginleşmeye dayanarak ‘çeviri bilimi’ nin alansal konumlanması, giderek bir gereksinme olarak önem kazanmaktadır. Burada konulaştırılan gereksinme doğrultusunda gerekçe olarak ‘çeviri bilimi’ nin araçlarına ilişkin değişik değerlendirmeler ortaya konulmaktadır: bunlardan bazıları “ithal”<sup>72</sup> araçlar ve modeller, bazıları da “ödünclemeler”<sup>73</sup> ya da ödünç alınmalar veya “devralma ve geliştirme”<sup>74</sup> biçiminde betimlenmeye çalışılır.

‘Kuram’ betimlemelerinden yola çıkarak, bu betimlerin bilim-tarihsel gelişmesi ve değişimine kronolojik bir bakışla, yeni yönelimlerin ve ağırlık noktalarının oluştuğuna işaret edildiği görülmektedir: Bu bağlamda her olgu bir kullanım değerine sahiptir ve bu değer bir “işlev” değeri olarak nitelendirilmektedir. Buna dayanarak ‘uygulama’ giderek öncelikli görülür; bu öncelik, beraberinde “edim” alanının önem kazanmasını sağlamaktadır. Kuram kavramı da yalnızca düşünsel boyutuyla değil, aynı zamanda da edimsel değeri ile de *geliştirilmeye* ve *değiştirilmeye* çalışılmaktadır. Bu durumla bağlantılı olarak edimsel etmenleri içeren kuram tanımları da düşünsel açıklamaların yanında yer alır; hatta çoğu zaman düşünsel açıklamalar edimsel etmenlerin güçlü kılınmasıyla önemsiz ve geçersiz olarak nitelendirilmektedir.

Kuram kavramına yönelik betimlemelerde kuram içeriklendirmesine edimsel etmenlerin bağlantılanması Finke’ye (1979) göre şu tanımsal değişimi oluşturur: “Kuram, ancak dizgesel ve dilsel bir çözümlenme stratejisi ile karşılanabilecek açıklama gereksinimleri için bir çözüm stratejisidir”<sup>75</sup>. Dolayısıyla kuramın, dizgesel bir betimleme ve açıklama oluşturan bir çözüm stratejisi olduğu vurgulanır. Kutschera’nın tanımına atıfla Homberger (2000), düşünümünün kuram olması için “aksiyomatik söylemselliğinin” ortaya konması gerektiğini belirtir. Kutschera’nın kendi ifadesiyle Kuram kavramı şöyle içeriklendirilir: “[Kuram] temel kurallar olarak aksiyomların tanımsal çokluğundan oluşan aksiyomatik söylemselliğinde ideal bir biçim almaktadır. Kuramın tüm materyal içeriğinin aksiyomlarda saptanması için söz konusu

<sup>70</sup> Aynı yerde yukarıdaki düşüncelerin devamında Homberger kuram kavramına ilişkin saptamaları sunmaktadır (Homberger, 2000, s. 579).

<sup>71</sup> Konuyla ilgili İşcen (2002) ‘çeviri bilimi’ nin git gide diyagram, grafik ve formüller yoluyla bulgular ve saptama işlemlerini yürüttüğünü belirterek bu yöndeki formalizasyon tutumunu kendi açıklamalarında etkinleştirir (bkz. detaylı bilgi için İşcen (2002) ‘Çevrim Kuramı’ adlı çalışmasındaki önermeler, grafikler ve diyagramlar). Bu tutum hem ‘çeviri bilimi’ nin karmaşık söylem dizgesini yalıtılmak hem de savların ve bilimsel çıktılarının daha kolay ve net denetlenebilir duruma getirilmesi için işlevselleştirilmektedir.

<sup>72</sup> (Zybatow, 2004, ss. 139-140).

<sup>73</sup> (Jörn, 1996, s. 6).

<sup>74</sup> (Schäffner, 2000, s. 205).

<sup>75</sup> Finke, Peter (1979): Grundlagen einer linguistischen Theorie. Empirie und Begründung in der Sprachwissenschaft. Braunschweig.

ideal biçiminden mantıksal araçlarla kuramın kalan diğer önermeleri türetilmelidir” (alıntılayan Homberger, 2000, s. 579).

Yukarıdaki tüm bu kuram betim ve tanımlamalarını geniş bir anlam çerçevesi içinde bütünsellik açısından ele alınca, çeviribilimsel araştırmanın kuramsallık sorununda şu aydınlatıcı bakış açısı doğmaktadır. Özellikle edimsel etmenlerin ağırlığı çeviribilimsel ‘kuram’ oluşumlarında dikkat çekmektedir. Burada ancak özen gösterilmesi gereken bir durum vardır: ‘Çeviri bilimi’ içinde çeviribilimsel bir kuram var mıdır? ‘Çeviri bilimi’ içindeki kuramlar özsel bir ‘çeviribilimsel’ nitelik arz etmekte midir? Bu sorular dikkati kesin olarak özsel niteliğin belirginleştirilme gereksinmesine işaret etmektedir.

Tüm bu düşüncelere ve sorgulamalara dayanarak ‘çeviri bilimi’ içinde henüz ‘tamamlanmış’ bir kuramın varlığından söz etmek, ilgili bilimin şu anki durumu içinde çok olanaklı görünmemektedir; alandaki çalışmalarda ancak kuramsallık izleri taşıyan çalışmalar olduğu söylenebilir. Elbette konuya ilişkin bir “kuram enflasyonu”<sup>76</sup> ortamından bahsetmek olanaklıdır; fakat bu kuramların ‘çeviri bilimi’ne “uzak” ya da “yakın alanların” kendileri için oluşturdukları kuramlar (Kalverkämpfer, 1997, s. 70; İşcen, 2002, s. 99) şeklinde yorumlanabilir olup olmadıkları konusu ve sorusu burada daha bir önem arz etmektedir. Bu durum dikkate alındığında yukarıdaki sorunun biraz olsun haklılık payı kazandığı görülebilir. Nitekim ‘çeviri bilimi’nde “ithal” kuramlar ve araçlar kullanıldığı birçok değerlendirme çalışmalarında bulgulanabilir.

Kuram betimlemelerinde etkili olan sürecin aynı şekilde ‘çeviri bilimi’nde de gözlemlendiğini ileri sürmek çok doğru olmamakla birlikte buradaki tartışmaya da yarar sağlamaz. Söz konusu alan içinde kuram ile edim arasında ‘bağıntısızlık’ ve bir ‘çelişki’ betiminden söz edilmektedir<sup>77</sup>. Bu çelişki acaba “ithal” bir ilişki olduğundan mı, yoksa henüz tamamlanmış bir kuramsallaşma gelişiminin olmayışından mı ileri gelmektedir?

Bu duruma bir betimleme olarak burada İşcen’in açıklaması yarar sağlayabilir. İşcen’e göre, ‘çeviri bilimi’nde edimsel boyut ile kuramsal boyut arasında bir “bağdaşıksızlık” söz konusudur. İşcen bunun aynı zamanda bir “orantısızlık” oluşturduğuna da dikkat çekmektedir: “Kuramsal ve edimsel boyutları ile ‘çeviri bilimi’ bir bağdaşıksızlık, daha doğrusu orantısızlık ilişkisi içindedir. Çeviri bilimi, edim odaklı bir yönelimdir. Bu, çoktandır savlanan bir saptamadır kuşkusuz, ancak, yine de temelleri bilim-kuramsal düzlemde henüz aydınlatılmamış bir saptamadır aynı zamanda” (İşcen, 2002, s. 28).

Yukarıdaki betim ve içeriklendirmeleri ‘çeviri bilimi’nin kuramsallaşma olanakları açısından irdelediğimizde şu ön çıkarım yapılabilir: ‘Çeviri bilimi’nde yerleşmiş olarak kabul edilen çalışmalarda daha çok *yarar için bilmek* yönünde; diyesi kuramın sürekli olarak uygulamaya *hizmet* etmesi beklentisi yerleşmiştir. Bu düşüncelere koşut olarak, söz konusu alanda bu yönde çeşitli model ve yöntem önerileri bulunmaktadır. Örneğin, Koller’in (1992) ‘Eşdeğerlik Modeli’; Snell-Hornby’nin (1988) ‘Katmanlar Modeli’; Lasswell-Formülü temelinde oluşturulan Reiß’in (1985) ‘Etmenler Modeli’; Nord’un (1988) ‘Döngüsel Model’i; Holz-Manttari’nin (1984) ‘Çeviri Eyleminin Roller Modeli’; Hönig’in (1995) ‘Çeviri Sürecinin İdeal Tipolojik Modeli’. Zybatow’a göre, çeşitli ‘çeviri bilimi’ kuramlarında kullanılan

<sup>76</sup> İşcen çalışmasında bir “kuram enflasyonu” olduğunu ve bu duruma yol açan nedenleri gerekçelendirir. (2005, ss. 55-66).

<sup>77</sup> Stolze (2003), İşcen (2005), Wilss (1997); Snell-Hornby et al. (1999: Önsöz) çalışmalarında konu daha ayrıntılı karşılaştırılabilir.



modellerin hepsi daha çok sınıflandırma modelleri ya da etmenlere dayanan modeller olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda da bu modeller, diğer bilimlerden *ödüncülenerek* çeviriye *adapte* edilmiştir (Zybatow, 2004, ss. 133-143).

*Olası* bir ‘çeviribilim’in araştırma nesnesini, söz konusu bilimin sınırlarını ve diğer bilimlerle olan ilişkilerini –şu anki ‘çeviri bilimi’nde yaşandığı gibi, yöntem karmaşasına yol açmayacak bir şekilde- bilim-kuramsal bir çerçeveden bakarak *konumlandırma*; diyesi tanımlama ve *ayrıştırma* gereksinimi belirginleşmektedir. Bu gereksinme de daha çok kuramsallaşma niteliği taşıyan veya taşıyabilen çalışmalar aracılığıyla bir olasılık giderilmeye çalışılabilir. Fakat söz konusu ‘çeviri bilimi’ olunca, alanda kuramsallaşma gelişimi gösteren çalışmaların -örneğin Nord’un ‘Döngüsel Modeli’ gibi- ‘az sayıda’ olduğu savlanabilir. Bununla beraber ilgili alandaki çalışmaların daha çok *yöntem betimlemeleri* ve *bireysel deneyimler* düzleminde olduğu da bir çıkarım olarak söylenebilir<sup>78</sup>.

Bilim-kuramsal düzlemde ‘çeviribilim’ içinde çeviribilimsel temellerin sorgulanması yönündeki çalışmaların çoğalmasında [örneğin Nord (1995), Stolze (2003), İşcen (2002), Zybatow (2004)], ‘kuramsallaşma gereksinmesinin’ giderilmesine katkı yapacaktır. Burada yine şunu vurgulamak gerekir: ‘Çeviri bilimi’ içinde çok fazla kuram olduğundan şikâyet edildiği doğru bir saptamadır. Bu durum ancak bilim-kuramsal bir ayrıştırma yapılmaksızın bir ‘kuram’ tanımlaması açısından ele alınırsa ‘fazla’ olduğu söylenebilir: Eğer ‘çeviri bilimi’nde oluşmuş olan bir kuramsallaşmaya ulaşıldıysa zaten alanın *özerk* olup olmadığını sorgulamak da *yersiz* ve *gereksiz* bir tutum olarak görülebilir. İşcen, kuramsallığın tartışılmasını hem zorunlu görmüş, hem de ‘çeviri bilimi’ içindeki bu çelişkili durumun dayanaksız olduğunu belirtmiştir: “Çeviribilim’de kuramsallığı tartışmak, ne kadar zorunlu olsa da, olgusuz ve dayanaksız bir işlemdir şu an için, zira henüz subordinantlar oluşturulmamış durumdadır” (İşcen, 2002, ss. 185-186). Bu durum ‘çeviri bilimi’ açısından “koordinat” oluşturu bir zeminin de henüz oluşmadığının bir göstergesidir<sup>79</sup>. Bu bağlamda ‘kuram oluşturma’ ve ‘araştırma nesnesi’ni belirlemek başlı başına bilim araştırmasının temel sorunudur.

#### 4. BİLİM-KURAMSAL DÜZENLEMELER EKSENİNDE ‘ÇEVİRİ BİLİMİ’

Bilim-kuramsal bir irdeleme ve yaklaşım sonucunda ortaya konulan bir ‘kuramsallaşma’ gereksinmesi belirgin olarak ortadadır. Bu gereksinmenin giderilmesine yönelik ipuçları ve kuramsallaşma temelleri, Reiß ve Vermeer’in (1984), S. J. Holmes’in (1972, 1988), Stolze’nin (2001/2003) ve İşcen’in (2002/2008) çalışmalarının genelinde görülebilir. Bunlara ek olarak da her ne kadar didaktik düzlemde kalsa da Christiane Nord’un (1995) çeviribilimsel çalışmasında da açıkça görebilmek olanaklıdır (İşcen, 2002, s. 107/dipnot). Reiß ve Vermeer’in “Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie” [Genel Bir Çeviri Kuramının Temellendirimi]<sup>80</sup> (1984) çalışmasının başlığında bile ipuçları bulmak olanaklıdır:

<sup>78</sup> İşcen ‘çeviri bilimi’ içinde kuramsallaşma özelliği taşımayan ‘çeviri-yöntemsel önermelerin’ yapıldığını açıklar (2005, ss. 51-66). Bu bağlamda ‘çeviri bilimi’ içindeki modellere bakıldığında bunların edimsel çıkışlı oldukları ve bireysel yöntem önermeleri (Reiß’in - 1993 çalışması da bu yönde değerlendirilebilir) yapmaktan öte gidemedikleri görünür.

<sup>79</sup> İşcen, “Subordinanz” ve “Koordinanz” kavramlarını Schopenhauer’e dayandırarak açıklar: “Çeviri biliminde koordinasyon (kuram oluşturma) ile subordinasyon (araştırma nesnesi araştırması) arasındaki mantıksal ve doğal; diyesi gerekli olan dengeli ilişki yoktur. Subordinasyon yönünde bir sorun bulunmamaktadır; ancak bu subordinasyon oluşturu malzemelerin nasıl koordinasyon oluşturu olmalarına ilişkin; kavramsal belirleyimde bilim-kuramsal temel sorun yatar” (2005, ss. 51-66 *Çev.*: S.Ç.T.).

<sup>80</sup> Reiß (1991): Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie/ Katharina Reiß: Hans J. Vermeer. –2. Aufl.-Tübingen: Niemeyer.

sözü edilen araştırmacılar ‘*genel*’ bir ‘çeviri’ (Translation) kuramının temellerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu düşüncelere koştut olarak Holmes’e geri gidince, 1972 yılında “Field theory” yaklaşımı ile alanın bir sistematüğını betimlemeye çalışmıştır. ‘Alan Kuramı’, bu anlamda alanın bir “araştırma yelpazesi” (İşcen, 2002) içerdiğini vurgulamaktadır; bununla birlikte de alanın kuramsal zemininin betimi yönünde bir yükümlülük doğurduğunu belirten bir kavram ve yaklaşımdır. Yukarıda anılan ‘çeviribilimciler’<sup>81</sup>, her ne kadar bunu çok açık olarak belirtmeseler de, ancak Vermeer ve İşcen bu durumu çalışmalarında açıkça dile getirmekteler- ‘çeviri biliminin’, her bilim alanında olduğu gibi, bilim-kuramsal bir temele yerleştirilmesi gerektiği savında birleşmektedirler.

Bu tartışmalar bağlamında Reiß ve Vermeer 1984 tarihli ortak çalışmalarında ‘çeviri bilimi’ne ilişkin genel bir kuramsallaşma istemini ve bu gerekliliğin ilk çalışma adımlarını gerekçelendirmeye çalışırlar. Gerçi kendileri tamamen yeni açılar geliştirme amacıyla olmadıklarını, ancak şimdiye değin var olanları ‘ilk kez’ (bu denklem ve tümellik içinde); diyeleri ‘yeni’ bir yaklaşım içinde değerlendirdiklerini belirtirler (Reiß ve Vermeer, 1984, s. 1). Bu bakımdan da “karmaşık kuramlar” (bkz. komplexe Theorien - İşcen, 2005, s. 54) düşüncesini somutlaştırma yoluna girdikleri ortaya çıkmaktadır<sup>82</sup>. Düşüncelerini temellendirmek ve dayanak oluşturmak için de Reiß ve Vermeer, Sökeland’a atıf yaparlar: “Bilimsel ilerleme, üzerinde tartışılmaya değer kuramların oluşturulduğu yerde gerçekleşir” (Sökeland, 1980, s. 8 *Çev.: S.Ç.T.*). Bu çıkarıma dayanarak, Nord, oluşturduğu “Döngüsel Model” (bkz. Zirkelschema 1988) ile bir kuramsallaşma çabasını ve buna alansal bir gereksinme duyulduğu düşüncesini, ‘çeviribilim’ kapsamında açıklamayı ve gerekçelendirmeyi amaç edinmiştir.

Yukarıda anılan sorunsalın irdelenmesine buradaki yönelim, ‘çeviribilim’ kavramının bilimsel temellerinin oluşumuna ve bilim alanı olarak ‘özerkleşme arayışı’nın gerekçelendirilmesine dönüktür. Buna yönelik araştırma sonuçlarını ayrıştırıcı bir yaklaşımla irdelenmek ve bu temelde özgün bir yaklaşımla bilim kuramsal savlar geliştirmek, olası bir ‘çeviribilim’ yönündeki tartışmalarda ivedi ve birincil yükümlülük olarak çözüm beklediği anlaşılmaktadır. Bu yükümlülük yönünde, *olası özerk* bir ‘çeviribilim’, bilimsel bir özyapı ve ereğe sahip olma gereksinmesi taşıyor ise K. Reiß (1993), H. J. Vermeer (1984), R. Stolze (2003), A. Neubert (1985), Kalverkämper (1999) ve C. Nord’da (1993) açıklanmaya çalışıldığı gibi ve her bilimin gereksindiği doğrultuda, öncelikle özgün ve özerk bilimsel bir bakışla, araştıracağı nesnesine yaklaşma ereği taşınmalıdır. Söz konusu nesneye ilişkin, yaklaşım yolları geliştirerek belli bilimsel çıkarımlarda bulunmak göreviyle karşı karşıyadır (İşcen, 2002, s.43).

Bu düşünceler doğrultusunda ‘çeviri bilimi’ araştırmalarına bakıldığında; alanın özerk ve/veya ayrı bir bilim alanı olup olmadığı, kendi içinde bile tartışılmakta olduğu görülür (bkz. Snell-Hornby, 1986; Wilss, 1977). Nitekim diğer ‘bağlantılı’ hatta “yakın veya akraba bilimler” (İşcen, 2002, s. 99; Kalverkämper, 1999, s. 70) bilimler tarafından da özerk bilimsel niteliği çoğu kez kabul görmemiş ve görmemektedir.

<sup>81</sup> 1950’lerden sonra ‘çeviribilim’ içinde bilimin özerklik/özerkleşme gereksinmesini destekleyen çalışmalarla birlikte diğer bağımlı kılan ve bu bağımlılığı kabul eden çalışmalar da yer almaktadır. Bundan dolayı kuramsallaşmayı erekleyen araştırmacılara ‘çeviribilimci’ adını vermek daha ayrıştırıcı bir yaklaşım getirir. Çünkü edimsel çalışma örnekleri sunan çalışmalar kuramsal çerçevede değerlendirilmemeli ve çeviri edimi çalışmaları altında öbeleştirilmelidir.

<sup>82</sup> İşcen, çalışmasında “kısmi kuramlar ya da karmaşık kuramlar ya da çeviri biliminin karmaşık, diyeleri çeviri bilimi kuramları oluşturabilecek yetiye sahip olması ortadır” sözleriyle söz konusu kavramları konuşturır (2005, s. 54 *Çev.: S.Ç.T.*).

Tüm bu kabul ve yerleşmişliklerin bir sonucu olarak ‘çeviri bilimi’, *başka* bilimlerin araştırma evreninin *bulgu, yöntem ve çıkarımlarını* olduğu gibi kendi çalışma evrenine taşıdığı için, kendi *bilimsel işleyişini* ve *özerk bilimsel evrenini* oluşturabilecek duruma gelme yükümlülüğünü karşılamakta zorlanmaktadır. Bu nedenle söz konusu ‘araştırma nesnesi’ araçları *ödünc alınmışlık* niteliği taşır ve *parçalanmışlık* özelliği gösterir; çünkü her bilim alanı söz konusu nesneyi kendi ilgisi doğrultusunda kendine mal etmeye çalışır<sup>83</sup>.

Yerleşik olan ‘çeviri bilimi’nin araştırma nesnesine dönük ivme kazandıracak yaklaşımlar, söz konusu bilim içinde 2000’li yıllardan sonra daha çok şu şekilde açıklanmaktadır: Zybatow (2004), Salevsky’ye dolaylı olarak atıfla, ‘çeviri bilimi’nin araştırma nesnesini tanımlarken ‘olgu’ ve ‘araştırma nesnesi’ biçiminde ayırıştırır (Salevsky, 2002, s. 76). Zybatow, bu ayrımı şu sözleriyle değerlendirir: “[Salevsky] çeviri biliminin araştırma nesnesi tanımlamasında çeviriyi, çeviri biliminin en eski ve öz olgusu biçiminde tanımlayarak, bir olgu ve araştırma nesnesi ayrımı yapar. Bu olgudan çeviri biliminin araştırma nesnesi olarak çeşitli etmenler türetilir. Çeviri biliminin gerçeklikte var olan olgusundan yola çıkılarak, araştırma nesnesi olarak çevirinin araştırılması, betimlenmesi ve açıklanması şeklinde ifade edilebilir. Olguya uygun bir araştırma nesnesi belirleyimi için, model olgu olarak seçilen, çevirinin öz belirleyen yönlerini yansıtmaya gerektirir” (Zybatow, 2004, s. 134 *Çev.: S.Ç.T.*).

Bu düşünceler bağlamında ‘çeviri bilimi’nin *ithaller, ödünclemeler, devralma ve geliştirmeler* ile çalışma girişimi, alanın nesnesini çeviribilimsel düzlemde uzaklaştırmaya yönelmektedir. Bununla birlikte bu durum, ‘çeviri bilimi’nin çeşitli etmenlere dönük araştırmalar yaparak bu yönde yaklaşımların ortaya konulmasına yol açmaktadır; başka bir deyişle yalnızca tikel etmen araştırması, diyesi tekil etmenlere dönük araştırmalar yönünde çalışmalar yapılmaktadır denebilir. Bu çıkarım ise araştırma nesnesinin *dolaylandırılmış* bir durumda değerlendirildiğini göstermektedir.

Söz konusu dolaylandırışın doğal bir sonucu doğrultusunda bağlantılı olarak adlandırılan diğer bilimler, kendi alansal kavramlaştırma araçları ile ‘çeviri bilimi’nin nesnesini adlandırmakta ve bu nesneye kendi alansal birikimleri çerçevesinde işlevsel bir nitelik yüklemektedir. Nitekim bu tür bir anlayış çerçevesinde anılan ilgili bilimlerin ‘çeviri bilimi’ni bağımlı kıldığı; dolayısıyla *özerk olmayan* bir niteliğe dönüştürdüğünü alanın sorunlarından biri olarak tanımlayabiliriz (Stolze, 2003, s. 30). ‘Çeviribilim’ konu edilen etkileşimlerden dolayı, kendi araştırma nesnesini, kendi bakış açısından adlandırabilmeli ve bilimsel görevi olarak da adlandırdığı nesneyi betimleyerek tanımlayabilme yetkinliğine erişebilmelidir<sup>84</sup>. ‘Çeviri bilimi’nin özsel araştırma ilgisi doğrultusunda kendi bakış açısından ele aldığı *nesne ve/veya olgu bütünü* karşısındaki araştırma yükümlülüğü içindeki görevi gerçekleştirirken, söz konusu nesneye ‘çeviribilimsel’ bir değerlendirme açısından yaklaşmak, araştırma nesnesini kendi kavram örgüsü aracılığıyla tanımlama çabası alanın gelişmesine bir kazanım sağlayacaktır.

Bu düşünce ve savlar bağlamında ‘çeviri bilimi’, araştırma nesnesini tanımlarken, özgün kuramlarını oluşturabilecek alansal yetkinliğe ve olgunluğa sahip olduğunu kanıtlamakla

<sup>83</sup> Zybatow’un Salevsky’ye göndermesi: Olgu [Objekt] – araştırma nesnesi [Gegenstand] (bkz. Salevsky, 2002, s. 76) ayrımı burada, İşcen bu bağlamda ayırıştırıcı bir terminoloji oluşturulması gerekliliği konusunda farklı kavramlar önermektedir. Bu kavramlar, araştırma konusu, araştırma olgusu, araştırma malzemesi, araştırma aracı, araştırma nesnesi olarak belirtilebilir; bunların kendi aralarında olduğu kadar ‘çeviribilimsel’ araştırma gerçekliği doğrultusunda da dizgeleştirilmesi ve bir hiyerarşik düzende konumlandırılması gerektiğini belirtir (İşcen, 2002).

<sup>84</sup> Bilim-kuramsallık sav ve saptamaları İşcen’de (2002, s. 43 + 105) bulgulanabilir (ayrıca bkz. Menne, 1984).

yükümlüdür. ‘Çeviri bilimi’ *alana özgünlüğüne* uygun bir kavram örgüsünü oluşturacaktır. Kavram örgüsü, alanın araştırma yollarını ve çıkarımlarını kendi alansal sınırları içerisinde tanımlayarak yapılanmasına katkı sağlayacaktır. Bu gereksinimleri karşılayabilecek bir *olgunlaşma* süreci ‘çeviri bilimi’nin kaçınılmaz bir gerçekliğidir. Bununla birlikte ithal edilmişlik durumu ve çok yönlü “ithal”ler<sup>85</sup> altında ‘çeviri bilimi’ kendi üretkenliğini doğasına uygun yoğunlukta ortaya koymakta mıdır? İthal kavramı ve saptaması ile Zybatow acaba bu noktaya değinmek istemiş midir? “Yöntem odaklı ithal anlayışına başka bir örnek olarak modern çeviri biliminde uygulanan kültür bilimlerinden model alıntılama eğilimi verilebilir. Kanımca bu modeller çevirinin modelleştirilmesi için hiçbir katkı sağlamamaktadır. Çünkü bu modeller, dilin en alt noktalarına kadar inemedikleri için, ne çeviri sürecinin ne de çeviri ürününün çözümlenmesine herhangi bir katkı sağlayabilecek durumda değildir. (...) Model, uygunluğunun yanında anlaşılabilirlik, genellenebilirlik ve yanlışlanabilirlik gibi bilimsellik ölçütleri bağlamında da sınanabilir olmalıdır”<sup>86</sup>.

Yukarıdaki betim ve açıklamada Zybatow, bir modelin taşınma ve uyarlanma koşullarının sınırlarını tanımlamıştır. Buradaki tanımlamada belirleyici ilke bilimsellik ölçütleri olmaktadır: Örneğin sadelik, anlaşılabilirlik, genellenebilirlik ve yanlışlanabilirlik. Bu düşünceler, bizi tekrar baştaki soruya yöneltmektedir: ‘Çeviri bilimi’, “ithal”ler altında kendi üretkenliğini doğasına uygun yoğunlukta ortaya koymakta mıdır? Bu sorunun merkezinde, bir bilim alanının özerkliğinin kendi doğasına uygun yoğunlukta sonuçlar ve bilişsel ürünler vermesi koşulu ve mutlak yasallığını kabulüne zorunlu kıldığı fikri vardır. Bu durum da ‘çeviri bilimi’nin *ithal kuramlarla* beslenmesinin değil, daha çok *kendine özgü* sorgulamalarla yol alabileceğine işaret etmektedir. Nitekim ‘çeviribilimsel kuramlar’ diğer disiplinlerin bağımlılığı altında kalarak yapılandırılırsa, ‘çeviri bilimi’, işleyişi ve bilimsel işlerliği açısından bazı bilimlerin alt birimi niteliğinde çalışmalar yapan, üst alanlara bağlı ve bağımlı olarak varlığını sürdüren bir bilim alanı olmaktan ileri gidemeyecektir<sup>87</sup>.

‘Çeviri bilimi’, bir bilim alanı olmanın yaptırımı ve yükümlülüğü ile kavram örgüsü oluşturma çabasının dışında, kendi bilimsel çerçevesi bağlamında araştırabileceği bir nesneye ve bu nesneye yaklaşma yollarını oluşturmazsa, diğer bilimlerin nesnelere ile ‘çeviri odaklı’ çalışmalarını sürdürecektir. Bu durum, ‘çeviri bilimi’ için onun başka bilimlerin içinde kalmasını ve o bilimlerin kavram örgüsü ile çalışmasını zorunlu kılacaktır. Söz konusu bağımlılığı aşabilmek için, ‘çeviri bilimi’ içinde öncelikle bazı kavramların içeriğine ilişkin, araştırmacıların uzlaşması ve aynı içerikte buluşması bir zorunluluk olarak ortadadır. ‘Araştırma malzemesi’, ‘araştırma konusu’, ‘araştırma olgusu’ ve ‘araştırma nesnesi’ (İşcen, 2002) gibi kavramlar bu bağlamda anılabilir<sup>88</sup>. Bu bağlamda ‘çeviribilim’ açısından ‘araştırma nesnesi’ konusu önemli bir kazanım olarak ayrıştırıcı bir bakış açısıyla ele alınmış

<sup>85</sup> İthal kavramı Zybatow’daki anlamlandırılışından öte şu şekilde de ele alınabilir: İthal düzenli gerçekleşmekte midir? İthal, belirli sayıda ‘ürün’ün belirli ve belirlenmiş bir (sabit) denklemlerle mi gerçekleşmektedir? Belirlenmiş ithal anlayışı içinde ithal hedefi, diyeyi ‘çeviri bilimi’, kendi doğasına uygun olarak bu ithal içerikleri yine hep aynı belirlenmişlik içinde işlemekte midir, yoksa edilgen bir şekilde ithale maruz mu kalmaktadır? Bu gibi sorular, ‘çeviri bilimi’nin konumlandırılması yönündeki genel tartışmada son yıllarda dile getirilen ‘disiplinler ötesi’ (Transdisiplin) önermesine bir temel oluşturduğu ortaya çıkmaktadır (bkz. M. Kaiser-Cooke 2000 –“translation as an trans-disciplinary action”).

<sup>86</sup> Zybatow (2004, s. 140 *Çev.:* S.Ç.T.), Jacobs ve Grainger’in (1994) yaklaşımlarını alıntılanarak bu şekilde açıklar.

<sup>87</sup> “Çeviride dilsel etmen ön planda olduğundan çevirme bilgisi uygulamalı dilbilimin altında edimibilim bölümüne yerleştirilebilir” (Reiß ve Vermeer, 1984, s. 1 *Çev.:* S.Ç.T.).

<sup>88</sup> Örneğin çeviribilimin araştırma nesnesi *dil* değildir; *dil* olsa olsa çeviribiliminin araştırma malzemesi olabilir. Bu gibi tanımlamaların ortak bir kabul olarak yerleşmesi için bu gibi ayırıştırıcı tanımların yapılması, ‘çeviri bilimi’ bağlamında önemli bir gereksinim olarak ortadadır.

ve değerlendirilmiş ve ‘çeviri bilimi’nin ‘araştırma nesnesi’, ‘olgu’ ve ‘araştırma nesnesi’ kavramlarıyla ayrıştırılmaya çalışılmıştır (bkz. Zybatow, 2004; İşcen, 2002; Salevsky, 2002).

## 5. SONUÇ

‘Çeviribilimsel nesne’ üzerindeki tartışma, genel olarak ‘çeviribilim’ alanında günümüzde de yoğun olarak sürmektedir. Nitekim ‘çeviri bilimi’ni bir bilimsel alan olarak adlandırabilen bazı ‘çeviri araştırmacıları’, yine de alanın nesnesi konusunda birbiriyle çelişik saptamalar getirebilecek bilimsel veriler ortaya koymaktadırlar. Her ne kadar ‘çeviri bilimi’ araştırmacıları ilgili alanın nesnesini ‘çeviri süreci’ ve ‘çeviri ürünü’ şeklinde ikiye ayırarak betimlemeye çalışsalar da, yerleşiklik eğilimi gösteren bu doğrultudaki betimlemelerle alanın nesnesini tanımlama sorununa bir kazanım getirilmediği ortadadır.

Bununla birlikte ‘çeviri bilimi’nde nesne tanımı bağlamında ortaya konan savlamalar ve karşıt söylemler desteklenen bir durumdur. Bu durum bağlamında en azından genel geçer kabul edilebilirlik düzeyinin tartışma taraflarınca oluşturulamadığı kaynaklarda bulgulanabilir. Böyle bir durumun oluşturulması için öncelikle söz konusu olan ayrıştırıcı ve karşıt nesne tanımına yönelik yaklaşımların dâhil olduğu tekil modellerin bir bütün olarak bu konuda irdelenmesi ve sorgulanması yönündeki yükümlülük yerine getirilmelidir. Betimlenen durum, aynı zamanda ‘çeviri bilimi’nin diğer disiplinler arasındaki yerinin belirsizleşmesine de etki etmektedir.

Açıklanmaya çalışılan belirsizlik durumu ve ithal edilmişlik betimlemeleri nedeniyle ‘çeviri bilimi’ açısından ‘disiplinlerarası yelpaze’ daha da gelişigüzel ve karmaşık hale gelmektedir. Bu *keyfiyet* ve *karmaşıklık*ın sonucunda da alanın nesnesi konusunda, üzerinde *uzlaşmış* bir anlayış ve *terminolojinin* olmadığı da belirgin bir çıkarım olarak ortadadır. Burada betimlenen birbirinden ayrışan nesne tanımına dönük yaklaşımların, kendi aralarında yine de bir *uzlaş*ı içinde olduğu, tanımların hepsinin genel anlamda ‘çeviri uygulaması’ ve ‘çeviri edimi’ etrafında yoğunlaştığı gerçeği anlaşılabilir.

Bu düşüncelerle birlikte aslında ‘çeviri bilimi’ içinde bir *uzlaş*ı olduğunun *varsayıldığı* ortaya çıkmaktadır. Ancak bu *uzlaş*ı genel geçer bir nitelik taşımamakla birlikte, açıkça ifade edilmese de, çeviriyle ilgili düşünümün ve araştırmanın doğasına dönük bir gerçekliği salık vermektedir. Vurgulanan gerçeklik genel bir ifade ile ‘öğretilen bir *araştırma ortamı* ve *çıktılar düzeneği*’ yönünde belirginleşmektedir; başka bir deyişle, ‘çeviri bilimi’nin uygulamalı bir bilim alanı olma yönündeki öz tanımı ve kabulü geçerlidir.

Tartışmayı burada tam olarak noktalamamak amacıyla şu soruların açıklanması gerekmektedir: ‘Çeviri bilimi’ içindeki *öz kabul* çerçevesinde bilimsel ilginin odaklandığı, daha doğrusu, doğal olarak odaklanacağı temel birim ve etmenler ne olabilir? Söz konusu öz kabul ‘çeviri bilimini’ *olası özerk* bir ‘çeviribilim’ olgunlaşması bağlamında nasıl etkilemektedir?



## KAYNAKÇA

Çelik, S., (2005), Bilim-Kuramsal Açından ‘Çeviribilim’de Kavram Sorunu –‘Kaynak Metin’ (KM) ve ‘Erek Metin’ (EM) Kavram Çifti Açısından Bir Gerekçelendirme Denemesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Drescher, H., (1997), *Transfer: Übersetzen – Dolmetschen- Interkulturalität; 50 Jahre Fachbereich Angewandte Sprach- und Kulturwissenschaft der Johannes Gutenberg-Universität Mainz in Gernersheim*, Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang.

Finke, P., (1979), “Grundlagen einer linguistischen Theorie. Empirie und Begründung in der Sprachwissenschaft. Braunschweig”, in J. Ritter & K. Gründer, (1998), *Historisches Wörterbuch der Philosophie. Völlig neubearbeitete Ausgabe des Wörterbuchs der Philosophischen Begriffe’ von Rudolf Eisler*. Bd.10, St-T. Darmstadt: WBG.

Gerzymisch-Arbogast, H. vd., (1994), *Wege der Übersetzungs und Dolmetschforschung*, (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen; Bd. 1. 1999), Tübingen: Narr.

Holmes, J. S., (1972), “The Name and Nature of Translation Studies”, Beitrag auf dem III. Internationalen Congress of Applied Linguistics (Kopenhagen 21-26.08.1972), Veröff. zuerst an der University of Amsterdam, 1972 wieder (1987), in *Indian Journal of Applied Linguistics*, 13 (2), ss. 9-24.

Holmes, J. S., (1988), *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Raymond van de Broek, (der.), Amsterdam: Rodopi.

Holz-Mänttari, J., (1984), *Translatorisches Handeln – Theorie und Methode*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Homberger, D., (2000), *Sachwörterbuch zur Sprachwissenschaft*, Stuttgart: Reclam.

Hönig, H. G., (1995), *Konstruktives Übersetzen*, Tübingen: Stauffenburg.

Hueber, D., (1997), “Mögliche Welten für die Übersetzungswissenschaft. Überlegungen zur Paradigmengeschichte der Translation”, in *Transfer: Übersetzen – Dolmetschen- Interkulturalität; 50 Jahre Fachbereich Angewandte Sprach- und Kulturwissenschaft der Johannes Gutenberg-Universität Mainz in Gernersheim/ hrsg. von Horst Drescher*, Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang, ss. 17-34.

İşcen, İ., (2002), *Çevrim Kuramı*, Ankara: Seçkin.

İşcen, İ., (2005), Problembezeichnung und Problemerlebnis. –Gedanken zum problematischen Selbstverständnis einer Übersetzungswissenschaft, <http://www.linguistik-online>, ss. 51-66 (23.02.2005).

İşcen, İ., (2008), *Transformation und übersetzungswissenschaftliche Forschung. Zu den Grundproblemen der Übersetzungswissenschaft. PHILOLOGIA – sprachwissenschaftliche Forschungsergebnisse*, Bd. 110, Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

Jacobs, A. M. & Grainger, J., (1994), "Models of visual word recognition: Sampling the state of the art", in *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 20, ss. 1311-1334.

Jäger, G., (1975), *Translation and Translationslinguistik*, Halle (Saale): Niemeyer.

Jörn, A., (1996), *Die Geburt des Gegensinns der Urworte aus dem Geiste der Übersetzung. In: Übersetzungswissenschaft im Umbruch. Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag/ hrsg. von Angelika Lauer vd. Tübingen: Narr.*

Kade, O., (1963), "Aufgaben der Übersetzungswissenschaft: Zur Frage der Gesetzmäßigkeit im Übersetzungsprozeß", in *Fremdsprachen*, 7/1963, Nr.2, ss. 83-94.

Kade, O., (1973), "Zum Verhältnis von 'idealem Translator' als wissenschaftlicher Hilfskonstruktion und optimalem Sprachmittler als Ausbildungsziel", in A. Neubert & O. Kade, (Hrsg.) (1973), *Neue Beiträge zu Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Materialien der II. Internationalen Konferenz Grundfragen der Übersetzungswissenschaft, der Karl Marx-Universität Leipzig vom 14-17 September 1970*, Leipzig: Enzyklopädie. (Fremdsprachen Beihefte V/VI), ss. 179-190.

Kadric, M. vd. [Hrsg.] (2000), *Translationswissenschaft: Festschrift für Mary Snell-Hornby zum 60. Geburtstag*. Tübingen: Staufenburg.

Kaiser-Cooke, M., (2000), "Theory in practice: translation as trans-disciplinary action", in *Translationswissenschaft: Festschrift für Mary Snell-Hornby zum 60. Geburtstag/ hrsg. von Mira Kadric v.d. Tübingen: Staufenburg*, ss. 67-80.

Kalverkämper, H., (1999), "Translationswissenschaft als integrative Disziplin", in *Wege der Übersetzungs- und Dolmetschforschung/ Heidrun Gerzymisch-Arbogast v.d. (Hrsg.). (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen; Bd.1. 1999)*, Tübingen: Narr, ss. 55-77.

Krings, H. P., (1986), *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht? Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*, Tübingen: Narr (TBL 291).

Koller, W., (1992), *Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 4., völlig neu bearb., Aufl. (1. Aufl.1979)*, Heidelberg/Wiesbaden: Quelle & Meyer (= UTB 819).

Koschmieder, E., (1965), *Beiträge zur allgemeinen Syntax*, Heidelberg: Winter.

Kutschera, F., (1972), *Wissenschaftstheorie 2 Bde*, München.

Lauer, A., vd. [Hrsg.] (1996), *Übersetzungswissenschaft im Umbruch. Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag*, Tübingen: Narr.

Menne, A., (1984), *Einführung in die Methodologie. Elementare allgemeine wissenschaftliche Denkmethode im Überblick*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Neubert, A., (1968), "Pragmatische Aspekte der Übersetzung", in *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*, Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen II. Leipzig, ss. 21-33.

Nord, C., (1988), *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Heidelberg: Groos.

Nord, C., (1995), *Textanalyse und Übersetzen 3. Aufl.*, (1. Aufl. 1988), Heidelberg.

Reiß, K., (1986), *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. 3. Aufl.*, (1. Aufl. 1971), München: Max Hueber.

Reiß, K., (1993), *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*, Kronberg/Ts., 3. Aufl. 1984, Heidelberg: Julius Groos.

Reiß, K. & Vermeer, H. J., (1984), *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. 2. Aufl.* 1991. Tübingen: Max Niemeyer.

Ritter, J. & Gründer, K., (1998), *Historisches Wörterbuch der Philosophie. Völlig neubearbeitete Ausgabe des Wörterbuchs der Philosophischen Begriffe' von Rudolf Eisler*, Bd.10, St-T. WBG: Darmstadt.

Salevsky, H., (2002), *Translationswissenschaft, Ein Kompendium, Bd. 1.* Frankfurt a.M.: Lang.

Schäffner, C., (2000), "Kontinuität und Erneuerung", in *Paradigmenwechsel in der Translation: Festschrift für Albrecht Neubert zum 70. Geburtstag/ hrsg. Von Peter A. Schmitt*, Tübingen: Stauffenburg, ss. 205-217.

Schleiermacher, F. D. E., (1813/1963), "Ueber die verschiedenen Methoden des Übersetzens", in Hans Joachim (Hrsg.), (1963), *Das Problem des Übersetzens. Fortdruck der 2. Aufl.*, 1973 (Wege der Forschung Band VIII), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Schmitt, P. A. [Hrsg.], (2000), "Paradigmenwechsel" in *der Translation: Festschrift für Albrecht Neubert zum 70. Geburtstag/* Tübingen: Stauffenburg.

Schopenhauer, A., (1819/1977), *Die Welt als Wille und Vorstellung I. Erster Teilband.* Zürich: Diogenes.

Snell-Hornby, M., (Hrsg.), (1994), *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. 1. Aufl.*, 1986, Tübingen: Francke (UTB 1415).

Snell-Hornby, M., (1999), *Handbuch Translation. 2., verb. Aufl.* Tübingen: Stauffenburg.

Snell-Hornby, M., (1988), *Translation Studies – An Integrated Approach*, Amsterdam / Philadelphia.

Sökeland, W., (1980), “Form und Inhalt. Betrachtungen zur literarischen und technischen Übersetzungen”, in W. Wilss / S. O. Poulsen, (Hrsg), *Angewandte Übersetzungswissenschaft. Internationales übersetzungswissenschaftliches Kolloquium an der Wirtschaftsuniversität Aarhus/Dänemark*, 19-21 Juni, Aarhus.

Stolze, R., (1992), *Hermeneutisches Übersetzen. Linguistische Kategorie des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*, Tübingen (=Tübinger Beiträge zur Linguistik 368).

Stolze, R., (1994), *Übersetzungstheorien eine Einführung*, Tübingen: Narr.

Stolze, R., (2001), *Übersetzungstheorien. Eine Einführung. 3., aktualisierte Aufl.* Tübingen: Narr.

Stolze, R., (2003), *Hermeneutik und Translation*, Tübingen: Gunter Narr.

Störig, H. J., [Hrsg.], (1963), *Das Problem des Übersetzens. Fortdruck der 2. Aufl, 1973*, (Wege der Forschung Band VIII), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Timuçin, A., (2004), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Bulut.

Wilss, W., (1977), *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*, Stuttgart: Klett.

Wilss, W. & Poulsen, S. O., [Hrsg.], (1980), *Angewandte Übersetzungswissenschaft. Internationales übersetzungswissenschaftliches Kolloquium an der Wirtschaftsuniversität Aarhus/Dänemark*, 19-21 Juni, Aarhus.

Zybatow, L. N., (2004), “Methodologie der Translationswissenschaft und Methoden der Translation”, in *Translation Theory and Methodology*, Abstracts. EU High Level Scientific Conference Series on Text and Translation, 6-8 May. Saarbrücken, ss. 133-143.

Zybatow, L. N., (Hrsg.), (2002), “Sprache- Kultur – Translation oder Wieso hat Translation etwas mit Sprache zu tun?”, in *Translation Zwischen Theorie und Praxis*. Hrsg. von L. N. Zybatow (Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft; 1), Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Lang. ss. 57-87.